

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Brigita Bizjak

Stališča moških o delitvi vlog v zasebni sferi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Brigita Bizjak

Mentorica: izr. prof. dr. Aleksandra Kanjuo-Mrčela

Stališča moških o delitvi vlog v zasebni sferi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Za koristne nasvete se zahvaljujem mentorici
izr. prof. dr. Aleksandri Kanjuo-Mrčela.*

*Polonca in Simon, najlepša hvala
za popravilo vseh slovničnih in oblikovnih nepravilnosti.*

*Posebna zahvala gre mojim zlatim staršem.
Mami in ati, hvala za vso moralno in finančno podporo tekom študija.*

STALIŠČA MOŠKIH O DELITVI VLOG V ZASEBNI SFERI

Tradicionalna delitev dela znotraj zasebne sfere predpostavlja moškega kot hranitelja, ki oskrbuje družino z dohodkom, žensko pa postavlja v vlogo skrbnice otrok in doma. Ženska naj bi bila omejena na sfero zasebnega, kar pomeni, da ne prispeva k družinskemu dohodku, kar je naloga moških kot gospodarjev javne sfere. V diplomski nalogi sem želela raziskati ali je takšna delitev pristojnosti med partnerjema dejansko obstajala ali gre bolj za ideologijo. S tem namenom sem raziskala del zgodovine, ki prikazuje vloge moških in žensk skozi čas, kdo je prispeval k družinskemu dohodku in kdo skrbel za dom in družino. Egalitarnejši prispevek žensk k družinskemu proračunu se prične z množičnim zaposlovanjem le-teh. Na podlagi sprememb na trgu dela bi se morala tradicionalna prepričanja o delitvi dela v zasebnosti spremeniti in prenesti v prakso. Ker menim, da so moški tisti, ki so zaradi lastnih interesov skrbeli, da je to področje ostajalo relativno nespremenjeno, sem se želela osredotočiti na njih in preveriti, kako Slovenci dojemajo domačo delo in skrb za otroke ter koliko in kako se udeležujejo pri tovrstnih opravilih. Namen diplomske naloge je bil torej ugotoviti ali moški še vedno smatrajo gospodinjska opravila in skrb za otroke kot pretežno žensko delo.

Ključne besede: tradicionalna delitev dela, skrbstveno delo, domače delo

THE MALE VIEW OF THE PARTITION OF ROLES IN PRIVATE SPHERE

In a traditional division of labour within private sphere, a man is seen as the provider of his family and the one supplying income, whereas the woman, on the other hand, is assigned the role of a caretaker of her children and home. The woman is supposed to be confined to private sphere, which means that, as such, she doesn't contribute to family income. The latter should therefore be the duty of men seen as masters of private sphere. In my diploma, I tried to look into the question of partition of roles and competences among partners and to discover whether this partition actually ever existed, or was it just a matter of ideology. For this purpose I made a research into that part of history which shows the roles of both men and women through time. My goal was to discover who had contributed to the family income and who had taken care of home and family. A more egalitarian contribution of women to their family income started with their mass employment. Due to the changes on labour market, the traditional beliefs about the division of labour in private sphere should be changed and then transferred to practice. In my opinion men, in their own interest, took care that this sphere remained rather unchanged, and it is because of this that I wanted to focus on them in the first place, and then to find out how the Slovenian men comprehend domestic work, the concern for children and how actively they participate in such domestic tasks. Therefore, the objective of my diploma was to find out whether men still consider housework and other domestic tasks, as well as the concern for children, as mainly female tasks and duties.

Key words: traditional division of labour, taking care of children, domestic labour

Kazalo

1	Uvod.....	6
2	Zgodovinski pregled delitve dela v zasebni sferi.....	8
2.1	<i>Predindustrijsko obdobje</i>	8
2.2	<i>Obdobje industrializacije</i>	11
2.3	<i>Obdobje svetovnih vojn</i>	13
2.4	<i>Obdobje po 2. svetovni vojni</i>	14
3	Zgodovinski pregled delitve domačega dela v Sloveniji.....	16
4	Sodobna vloga moških v zasebni sferi v Sloveniji – fenomen novega očetovstva.....	19
4.1	<i>Skrbstveno delo z otroki</i>	20
4.2	<i>Domače delo</i>	22
5	Empirični del.....	24
6	Zaključek.....	34
7	Literatura.....	37

Kazalo grafov

Graf 5.1:	Zaposlitveni status.....	25
Graf 5.2:	Vrednotenje partnerkinega dela.....	25
Graf 5.3:	Preživljanje družine.....	26
Graf 5.4:	Zaposlenost žensk.....	26
Graf 5.5:	Stališče o gospodinjskih delih.....	26
Graf 5.6:	Stališče o skrbi za otroke.....	27
Graf 5.7:	Vzgoja otrok.....	27
Graf 5.8:	Domača opravila.....	28
Graf 5.9:	Stališče o delitvi dela.....	29
Graf 5.10:	Konflikti zaradi delitve dela.....	29
Graf 5.11:	Moški in gospodinjsko delo.....	30
Graf 5.12:	Moški in skrbstveno delo.....	31
Graf 5.13:	Primerjava z očetom.....	31
Graf 5.14:	Obremenjenost žensk.....	32
Graf 5.15:	Formalna in neformalna pomoč.....	32
Priloga A:	Vprašalnik.....	39

1 Uvod

Tradicionalna delitev dela znotraj zasebne sfere predpostavlja moškega kot hranitelja in preskrbovalca družine, ki preko zaposlitve oskrbuje družino z dohodkom, žensko pa postavlja v vlogo skrbnice otrok in doma, s čimer ji pripadajo vsa opravila, ki so potrebna, da lahko družina normalno opravlja vsakodnevne funkcije. Ženska naj bi bila torej omejena na sfero zasebnega, kar pomeni, da ne prispeva k družinskemu dohodku, kar je naloga moških kot gospodarjev javne sfere. V diplomski nalogi želim raziskati, ali je takšna delitev pristojnosti med partnerjema dejansko obstajala in se realizirala ali gre bolj za ideologijo. S tem namenom bom raziskala del zgodovine, ki najbolje prikazuje, v kakšni vlogi sta bila moški in ženska skozi čas, kdo je prispeval k družinskemu dohodku in kdo skrbel za dom in družino.

Egalitarnejši prispevek žensk k družinskemu proračunu se prične realizirati v 60. letih oziroma v Sloveniji že po 2. svetovni vojni, ko se prične množično zaposlovanje žensk. Na podlagi pomembnih sprememb na trgu delovne sile bi bilo pričakovati, da se bodo obstoječa tradicionalna prepričanja o delitvi dela v zasebni sferi drastično spremenila in se prenesla v prakso. Vendar delitev domačega dela smatram kot zanimivo družbeno področje prav zato, ker se že dolga leta uspešno bori s spremembami, ki se dogajajo v neposredni bližini in ki bi terjale njegovo prilagoditev. Ker menim, da so moški vselej bili tisti, ki so zaradi svojih lastnih interesov skrbeli, da je to področje ostajalo kar se da nespremenjeno, se želim osredotočiti prav na njih in preveriti, kako slovenski moški dandanes dojemajo domačo delo in skrb za otroke ter koliko in kako se sami udeležujejo pri tovrstnih opravilih. Skozi njihove oči želim spoznati, ali se spremembe na tem področju dogajajo oziroma če jih je na podlagi njihovih stališč v prihodnje morda mogoče pričakovati.

Diplomsko delo je zgrajeno iz sedmih poglavij. Za uvodom sledi poglavje o zgodovinskem pregledu delitve dela v zasebni sferi, ki se prične s pojasnitvijo izvora dualizma zasebno/javno in nadaljuje s pregledom obdobjev vse od predindustrijskih in industrijskih družb, obdobja med obema vojnama ter se konča s časom po 2. svetovni vojni. Nato sledi poglavje o delitvi dela skozi čas v slovenskih domovih, kjer sicer nikdar ni veljala tako stroga tradicionalna ločitev na moškega hranitelja in žensko skrbnico doma in otrok kot v zahodnih družbah. Poglavje opisuje stanje v obdobju socializma, zahteve po spremembah, ki so se oblikovale s prihodom tranzicije in razmere v 90. letih. V 4. poglavju analiziram delitev domačega dela in skrbi za otroke dandanes v Sloveniji. Predstavljene so temeljne ugotovitve iz raziskav, ki prikazujejo

delitev dela med partnerjema za vsako izmed omenjenih dveh področij posebej. Sledi empirični del, kjer sem na podlagi anketiranja moških različnih starosti ugotavljala, kakšna so njihova stališča do domačega dela in skrbi za otroke in koliko se po njihovem mnenju sami udeležujejo pri obeh. Diplomsko delo se konča z zaključkom in seznamom literature.

Raziskovalno vprašanje, ki si ga zastavljam kot cilj diplomske naloge, je sledeče:

1. Ali moški še vedno smatrajo gospodinjska opravila in skrb za otroke kot pretežno žensko delo?

2 Zgodovinski pregled delitve dela v zasebni sferi

Posamezna zgodovinska obdobja niso popolnoma jasno ločena med seboj, saj se značilnosti spolne delitve dela zelo razlikujejo glede na razredno, religiozno, regionalno in etnično pripadnost. (Černigoj Sadar 1991, 69)

»Dualizem zasebno/javno /.../ izhaja /.../ iz antičnega falocentrizma, ki se je v zahodni misli konstituiral kot transcendentni označevalec.« (Vezovnik 2008, 131) Sfera privatnega (gospodinjstvo/gospodarstvo) in javnega (prostor političnega) obstajata kot medsebojno ločeni enoti vsaj od začetka antičnih mest oziroma držav. (Arendt 1996, 30) »Nasprotno pa je nov nastanek v pravem pomenu družbenega prostora, ki se rodi z novim vekom in dobi svojo politično obliko v nacionalni državi.« (Arendt 1996, 30–31) Za sfero gospodinjstva/gospodarstva je v antiki veljalo, da so življenje znotraj nje narekovale predvsem človeške potrebe in življenjske nujnosti. Življenje znotraj gospodarstva/gospodinjstva je izviralo iz nujnosti, ki je obvladovala vse dejavnosti v sferi zasebnega. Skrb za ohranitev posameznika je namreč pripadala moškemu, skrb za ohranitev vrste pa ženski, kar se je takrat zdelo začrtano v sami naravi. Delo moškega, ki je namenjeno prehranjevanju, in rojevanje ženske, ki služi razplodu, sta bili enako podrejeni pritisku in sili življenja. (Arendt 1996, 32–33)

V poznem 18. in na začetku 19. stoletja se dualizem zasebno/javno ponovno aktualizira, ko se z nastankom meščanske družine ločita sferi poklicnega in družinskega življenja. (Vezovnik 2008, 132) Pred nastankom meščanske družine sta bili sferi zasebnega in javnega združeni oziroma med njima ni obstajala jasna meja. Značilnosti predindustrijskih družin bodo prikazane na primeru dveh tipov družin, znotraj katerih so veljali različni načini delitve dela v zasebni sferi in različen položaj moških in žensk v javni sferi.

2.1 Predindustrijsko obdobje

Za tradicionalne predindustrijske družbe je značilno, da je proizvodna enota sestavljena iz sorodstvenih razmerij in življenje ni razdeljeno na to, kar kdo dela, da bi zaslužil za preživetje in na tisto, kar počne preostali čas. (Oakley 2000, 22) Strukturi dela in družine sta povezani kot dela ene sklenjene kulturne celote. (Hrženjak 2007, 26) Produktivno delovno življenje torej ne povzroči delitve od domačega življenja, saj se ti dve področji v predindustrijskih družbah nenehno prepletata. (Oakley 2000, 25) Življenje se še ni delilo na privatno in javno,

temveč sta se področji medsebojno prepletali. (Boh 1986, 130) Delitev dela med spoloma je sicer obstajala, vendar pa ženska vloga ni bila omejena le na gospodinjenje in skrb za otroke, kar sta seveda bili njeni primarni vlogi, temveč je delovala tudi na področju produkcijskih dejavnosti. (Hrženjak 2007, 26; Černigoj Sadar 1991, 69) Middleton (v Černigoj Sadar 1991, 70) opozarja, da kljub delovanju žensk v številnih produktivnih aktivnostih so bili moški tisti, ki so z rednim dohodkom prispevali k družinskemu proračunu. Kljub temu da so ženske izvajale praktično vse dejavnosti kot moški, so določeni poklici postali popolnoma v domeni moških. In ne glede na obsežnost produktivnih aktivnosti žensk so bili moški lastniki in predstavniki socialne in politične moči v 16. in 17. stoletju.

Prvi primer družin, ki spadajo v predindustrijsko obdobje, so *kmečke družine*. Za tovrstne skupnosti je veljala močna družinsko naravnana organizacija dela, kar pomeni, da je celotna družina delala na kmetiji, vloge pa so bile spolno razdeljene in dopolnjujoče se. (Sieder 1998, 14) Delitev dela med spoloma je bila jasno izražena, določala pa jo je na eni strani bližina domu in družbena ureditev nege majhnih otrok ter na drugi gospodarski pomen nekega delovnega opravila. (Sieder 1998, 28) Moškim so pripadala dela, ki so bila bolj oddaljena od hiše, zahtevala telesno moč in predstavljala večje tveganje. Ženske pa so bile pristojne za kuhanje, mlado živino, mlekarstvo, vrt ter okopavanje, predelavo živil, krušno peko ipd. Vsakodnevno kuhanje in pranje je v 18. in 19. stoletju predstavljalo le majhen del gospodinjskih opravil, medtem ko se v 20. stoletju delež časa, ki so ga kmetice namenile kuhanju, zelo poveča. (Sieder 1998, 25) Zanimivo je, da so ženske prej vskočile pri takrat značilnih moških opravilih kot pa da bi kmet opravil kako tipično žensko delo. (Sieder 1998, 27) To pomeni, da so ženske vedno morale poprijeti tudi za fizično najtežja opravila, kljub temu da so le-ta spadala pod domeno moških. (Sieder 1998, 28) Segalen (v Sieder 1998, 29) je izpostavila izrazito protislovje med patriarhalno prevlado moškega v kmečki vaški družbi in relativno močjo kmetice v zasebni sferi. »Javni diskurz kmečke družbe, v kateri so prevladovali moški /.../ naj bi imel funkcijo, da kolektivno potlači globoko zasidrani strah moških pred napadalnimi in prodornimi ženskami.« (Segalen v Sieder 1998, 29) Ženska oblast se je kazala v gospodinjskih opravilih znotraj hiše, ki so bila za družino eksistencialnega pomena. Tako so na primer ženske varovale in nadzirale zaloge žita, marsikje pa so tudi hranile ključ do shrambe s hrano. (Segalen v Sieder 1998, 29–30) Vseprisotna patriarhalnost se je izražala v neprekinjenem gospostvu moških v lokalnih in regionalnih javnostih. Tako je delo kmetic ostajalo »nejavno«, saj so opravljale zgolj delo

znotraj hiše in nekomercialna dela, kmečka družina pa s tem do obisti patriarhalna. (Sieder 1998, 32-33)

Drugi primer so *družine delavcev na domu*, za katere je bilo značilno, da je dejavnost domače obrti potekala na domovih delavcev, pogosto pa so skupaj delali vsi člani družine. (Sieder 1998, 68) Tako so na primer moški tkali, ženske in otroci pa so predli in navijali. (Sieder 1998, 76) Za razliko od kmečkih družin družine delavcev na domu niso strogo razlikovale med delovnimi področji moškega in ženske, saj se je s širjenjem domače industrije marsikje uveljavila težnja po izenačevanju delovnih nalog spolov. (Sieder 1998, 84) Tako so v primerih, ko ženske zaradi domačega industrijskega dela niso uspele opravljati gospodinjskih opravil, le-te prevzeli možje (Tanner v Sieder 1998, 84) Ženske pa so se pojavljale v tradicionalnih moških poklicih in vice versa. (Sieder 1998, 84) Tradicionalne predstave o moškem in ženskem delu so se torej, v zameno za prilagoditev organizacije dela materialnim življenjskim razmeram, začele rahljati. Delo na domu je zahtevalo močno družinsko kooperativnost, kar je prisililo moške, da so opustili tradicionalne oblike delitve dela in opustili vzorce o vlogi moških in žensk. (Sieder 1998, 85) Na tem mestu lahko sklenemo, da jasne meje med pridobitno dejavnostjo in družinskim življenjem ni bilo, prav tako ni obstajala jasna meja med zasebnim in javnim življenjem. (Sieder 1998, 87–88)

Kljub temu da v obdobju predindustrijskih družb ženske v večini niso bile formalno zaposlene, so k družinskemu dohodku vselej prispevale, ne samo z opravljanjem neformalnega domačega dela, ki je od nekdanj spregledano kot 'delo', temveč z izvedbo delovnih opravil, ki so bila del družinske produkcije. Tako so kmetice skrbele za mlado živino, mlekarstvo, predelavo živil ipd., ženske v družinah delavcev na domu pa so skupaj z možem in otroki sodelovale pri domači obrti. Kljub temu da so sodelovale pri produkcijskih dejavnostih, je bila njihova primarna dolžnost skrb za dom in družino, kar pomeni, da so bile gospodinjske dejavnosti v njihovih rokah. Družine delavcev na domu so sicer zanimiv primer, ki bi lahko bil zgled mnogim današnjim družinam, saj so se v zameno za prilagoditev družinskemu poslu opuščale tradicionalne vloge partnerjev in je tako tudi moški sodeloval v gospodinjstvu. Za obdobje predindustrijskih družb torej ne moremo trditi, da je bil zgolj moški hranitelj. Tudi če je bil le on formalno zaposlen in je edini prispeval reden dohodek, so velik delež, čeprav mnogokrat manj viden, vsekakor pa družbeno nepriznan, prispevale ženske. Ženska je bila sicer primarno gospodinja in skrbnica otrok, vendar to še zdaleč ni bila njena edina naloga v družini.

Ločitev med domom in delom ni značilnost človeške družbe kot take, temveč je specifična značilnost industrijske družbe, ki nima posledic le za delo žensk, ampak tudi za delo in družinsko vlogo obeh spolov. (Oakley 2000, 25)

2.2 Obdobje industrializacije

V 18. stoletju sta se z vzponom tovarniške produkcije odvijala dva procesa, in sicer povečeval se je obseg meznega dela, kar je povzročilo umestitev žensk v manj kvalificirana in plačana dela, s protestantizmom pa so se pričele uveljavljati puritanske predstave o družini, ki so opredelile žensko kot varuha moralne blaginje moškega in otrok ter kot moževo pomočnico. V obdobju industrializacije so postale razlike med spoloma vidnejše in jasneje institucionalizirane. (Černigoj Sadar 1991, 70–71)

Industrijska revolucija se je pričela okoli leta 1750 in se končala okoli leta 1850. (Oakley 2000, 45) Prišlo je do ločitve delovnega mesta in doma, kar je pomenilo odpravo družinskega dela in družinskega zaslužka (Oakley 2000, 55), ki sta bila značilna za predindustrijsko obdobje. Prinesla je tri trajne posledice, in sicer ločitev moškega od tesne povezanosti z družinskim življenjem, ekonomsko odvisnost žensk od moškega in ločitev gospodinjskega dela in skrbi za otroke od drugega dela. Z dodelitvijo gospodinjskih opravil in skrbi za otroke ženskam je bila le-tem pripisana vloga gospodinje in matere. (Oakley 2000, 73) »Moderna vloga gospodinje /.../ je najpomembnejša in trajna posledica, ki jo je ženskam prinesla industrializacija.« (Parsons v Oakley 2000, 44) Ob začetku industrializacije je bilo sodelovanje žensk v javnosti na splošno zelo omejeno. Šele konec 19. in začetek 20. stoletja se jim je socialni položaj s pridobitvijo določenih pravic izboljšal. (Černigoj Sadar 1991, 73–74) Delovanje žensk je bilo omejeno na zasebno sfero, s čimer so bile izločene iz javne sfere, ki je pripadla moškim. Hartmanova (v Černigoj Sadar 1991, 71) tako navaja tri razloge za izključitev žensk iz produkcijskega procesa v času industrializacije. Prvi razlog je dejstvo, da je slabša pozicija žensk v predindustrijski ekonomiji predstavljala osnovo za slabši položaj v obdobju industrializacije. Drugi razlog je prostorska ločitev produkcijskega dela in doma, ki je v kombinaciji z dolgotrajnim delavnikom zelo oteževala vključevanje na trg dela. Prav tako pa je začelo prevladovati prepričanje, da vključenost ženske v delo pomeni zanemarjanje vloge matere. Kot zadnji razlog navaja uvedbo prepovedi dela otrok in podaljšanje dobe obveznega šolanja. Na splošno se je pričelo materinstvu pripisovati večji pomen.

Oakleyeva (2000, 56–57) poroča, da so sredi 19. stoletja v Angliji sprejemali zakone, s katerimi so delo žensk na različnih področjih prepovedovali ali omejevali. Posledično se je

število zaposlenih poročenih žensk močno zmanjšalo, saj je bilo leta 1851 zaposlenih četrtna žensk, leta 1911 pa le še desetina. Tudi Hartmanova navaja, da so v obdobju industrializacije države uvajale številne zakone, ki so ženskam prepovedovali opravljanje določenega dela in omejili število delovnih ur. (v Černigoj Sadar 1991, 71) Dokumenti iz takratnega obdobja so med številnimi razlogi za omejevanje in onemogočanje zaposlovanja žensk navajali moralne razloge, škodovanje dela telesnemu zdravju žensk, zanemarjanje doma in družine in da gre za nasprotje naravni delitvi dela med spoloma. (Oakley 2000, 58)

Medtem ko je industrializacija ženske zaprla v področje zasebne sfere, je moškim odprla svet zunaj doma v smislu povečevanja možnosti za zaposlitev. (Oakley 2000, 44) Moški je bil edini prejemnik plače ali mezde in je s svojim delom vzdrževal otroke in žensko, ki je bila nezaposlena in s tem ekonomsko odvisna od partnerja. Takšno delitev vlog po spolu je srednji razred sprejel kot svoj ideal na začetku 19. stoletja in je v meščanskih družinah prevladoval še po drugi svetovni vojni. (Oakley 2000, 46) Podoba očeta kot preskrbovalca se je sprva oblikovala prav v meščanskih srednjih slojih, medtem ko je med plemstvom in med nižjimi sloji še dolgo časa veljala podoba predmodernega očeta gospodarja. Meščanski soprog je postajal z družino povezan le še preko žene, posledično pa se je izoblikovala podoba oddaljenega očeta, včasih tudi kot popolnega tujca lastnim otrokom. (Rener 2008, 26) Kljub temu da je bila skrb za zasebno sfero v rokah žensk, moški niso bili povsem izključeni iz domačega dela, saj so bila težja fizična in tehnična opravila definirana kot njihova domena. (Černigoj Sadar 1991, 73) Vendar Černigoj Sadarjeva (1991, 72–73) poudarja, da je imela ženska realno le v redkih primerih možnost, da se povsem umakne iz produktivnega dela v javni sferi. Pogosto so se bile primorane zaposliti, ker družina z eno plačo ni mogla preživeti. Doma, zgolj v funkciji gospodinje, so bile večinoma le ženske srednjega razreda in žene visoko kvalificiranih delavcev z dovolj visoko plačo.

Obdobje poznega 18. iz začetek 19. stoletja je zaznamoval nastanek *meščanske družine*. Kot je bilo omenjeno že na začetku, se z njenim nastankom zopet pojavi dualizem, saj se je področje bivanja in življenja vedno močneje ločevalo od mesta zaslužka. Tako se začne postopoma graditi zasebna sfera. (Sieder 1998, 119) Z ločitvijo poklicnega (javnost) in družinskega (zasebnost) življenja se je izoblikoval notranji prostor družine, ki naj bi ga izpolnjevala sentimentalizacija odnosov. Posledično se je oblikovala nova opredelitev spolno značilnih vlog moškega in ženske. (Sieder 1998, 123) Odslej naj bi ljudje natanko vedeli, kaj je tipično 'moško' in kaj tipično 'žensko'. Ženskam, ki so postale zaprte v zasebno sfero hiše, so začeli pripisovati značajske lastnosti, ki so jih že v naprej določale za družino in dom.

Družina in zakon sta postala za meščanske ženske edino poslanstvo. (Sieder 1998, 126) S prihodom moderne meščanske družine se v prvi polovici 20. stoletja razmahne proces 'ugospodinjenja'. S tem procesom sta se začela kompleksno prepletati reprodukcija in gospodinjsko delo, ki sta neločljiva in tesno vezana na žensko vlogo v družini. (Švab 2001, 146) »Prav vezava gospodinjskega dela na /.../ materinstvo je točka, kjer gre iskati razloge za asimetrijo alokacije družinskega dela ter odpornost tega sistema delitve dela.« (Švab 2001, 146) Na drugi strani pa se je izoblikovala podoba moškega, ki gre v svet, pri čemer se ne ustraši nobenega navora in tveganja v poslovnem življenju. Meščanski dom je tako meščanu pomenil mesto, kamor se je zatekel pred grobim konkurenčnim bojem v poklicnem življenju. (Sieder 1998, 126) Ženska ni bila več moževa delovna družica in ni več gospodarila obsežnemu gospodinjstvu, kar je krepilo položaj moškega in ženske postavljalo v služnostno, moškemu podrejeno vlogo. (Sieder 1998, 268)

2.3 Obdobje svetovnih vojn

Čas prve svetovne vojne je prinesel velike spremembe. Možje in sinovi so bili vpoklicani v vojsko, kar je povzročilo drastičen upad delovne sile in množično zaposlovanje žensk v javnem prometu in proizvodnih obratih. Udeležba v vojno-gospodarski industriji je številnim ženskam prinesla možnost, da se same vzdržujejo. (Sieder 1998, 203) Vojna je ženskam omogočila, da neposredno opravljajo svoje poklicne, spolne in politične vloge. (Nottingham v Oakley 2000, 70) Leta 1914 so ženske v Angliji predstavljale nekaj manj kot tretjino vse delovne sile, povpraševanje pa je le še naraščalo, s čimer je vrednotenje ženskega dela doživelo nenaden dvig. (Oakley 2000, 71) Na drugi strani pa je plačano delo za mnoge ženske pomenilo le začasno rešitev, s katero so prevzele nase ogromno obremenitev z delom, družino in gospodinjstvom, saj so pričakovale, da bo z vrnitvijo moških iz vojne te preobremenitve konec. Z vrnitvijo mož iz vojne se je dejansko začel boj za delovna mesta in delno izrivanje žensk iz industrije. (Sieder 1998, 204) V tem obdobju so se začele zahodne družbe spraševati, ali ni šla razgradnja patriarhalnosti predaleč, saj so družine brez očetov in moški brez družinskih obveznosti predstavljali grožnjo samim sebi in morda tudi grožnjo celotni zahodni civilizaciji. (Rener 2008, 26)

V obdobju svetovne gospodarske krize so bile zopet ženske tiste, ki so prevzemale vsako priložnostno delo, da bi pomagale družini prebroditi težke čase. Po drugi strani pa so moški delo, ki ni ustrezalo njihovi stopnji usposobljenosti, zavračali, vse dokler ni bilo jasno, da zaslužka ne morejo nadomestiti otroci in žena. (Sieder 1998, 215) Celo izjemne razmere

dolgotrajne brezposelnosti niso prinesle sprememb v tradicionalni delitvi opravil v zasebni sferi. Tudi brezposelni moške so raje posedali naokoli in se potepali po vasi, kot da bi pomagali svojim ženam v gospodinjstvu. Ženske pa so bile zakopane v delo: gospodinjstva opravila, otroci, pridelovanje pridelkov na vrtu, krpanje oblačil, saj za nove ni bilo denarja, popraviljanje opreme in predmetov ipd. (Sieder 1998, 218)

Druga svetovna vojna je, prav tako kot prva, zahtevala žensko delovno silo. Ob začetku vojne je zaposlitev za neporočene ženske vseh slojev postala stalna praksa, zato so bile poročene ženske tiste, ki so predstavljale glavno rezervo delovne sile. V ta namen so delodajalci celo sprejemali ukrepe, s katerimi so zaradi dvojne obremenjenosti olajšali zaposlovanje poročenih žensk. Tako je delež zaposlenih žensk v Angliji s 27 % leta 1939 narasel na 39 % leta 1945. (Oakley 2000, 72–73) Černigoj Sadarjeva (1991, 71) trdi, da so se v času svetovnih vojn mnoge ženske zaradi pomanjkanja delovne sile morale zaposliti zunaj doma, vendar to ni veljalo za večino žensk v zahodnem delu Evrope, ki so v ekonomski odvisnosti od moža ostajale doma.

2.4 Obdobje po 2. svetovni vojni

Sieder (1998, 226–227) navaja, da so si tudi po koncu druge svetovne vojne ženske želele, da bi se moške vrnili domov in jih razbremenili napornega industrijskega dela in težkega zagotavljanja preživetja družine. Vendar od vojne izmučeni moške so bili pogosto ženam sprva v večje breme kot pomoč, mnogi so bili dela nesposobni. Temu je sledila duševna in telesna izčrpanost mnogih žensk. Prav tako kot so vojna in njene okoliščine pustile posledice na moških, so spremenile tudi ženske, saj so postale samozavestnejše in odločnejše.

Izredna rast zahodnega in srednjeevropskega gospodarstva v 50., 60. in 70. letih je še povečala potrebo po ženski delovni sili. V evropskih industrijskih državah so ženske predstavljale že 37–43 % vseh zaposlenih, povečala se je tudi poklicna dejavnost poročenih žensk. Vedno številčnejše poklicno udejstvovanje žensk od 50. let naprej je povezano z naraščanjem deleža ženskih poklicev, ki terjajo večjo usposobljenost, dovoljujejo večjo stopnjo identifikacije in deloma ponujajo delo na daljši čas. Ženske so s tem prehajale iz začasnega mezdnege dela za dodaten zaslužek na polnovreden življenjski poklic. Medtem ko je bil v 20. in 30. letih glavni motiv za zaposlitev žensk dodatni zaslužek, ker mož ni imel zadostnega dohodka, so v 70. letih stopili v ospredje osebni motivi: lasten zaslužek in s tem relativna neodvisnost od zakonca, veselje v poklicu in navezovanje družbenih stikov. (Sieder 1998, 233–234) Tudi izobraženost žensk se je v vseh državah Evrope zelo zvišala in na

univerzitetni ravni že prehitela moške, posledično pa so postajale pri delodajalcih vse bolj zaželene. (Hrženjak 2007, 30)

Za povojno obdobje so bila, kot odgovor na vedno večjo vključenost žensk v produktivno delo izven doma, kar je bila posledica povečanja potreb po delovni sili zaradi rasti servisnega sektorja, zmanjšanja števila otrok in vse močnejšega uveljavljanja egalitarne ideologije, značilna pričakovanja o aktivnejši vključitvi očetov v družinsko življenje. (Černigoj Sadar 1991, 74–76) Pogosto je prihajalo do javnega razpravljanja o delitvi dela med moškim in žensko. Vendar se delež moških, ki so nudili pomoč svojim partnericam v gospodinjstvu, tudi v obdobju 60. in 70. let ni znatno povečal. (Sieder 1998, 236) 60. leta so sicer prinesla spremembe pri vključevanju moških v družinsko življenje, kar je bilo povezano predvsem z novimi oblikami preživljanja prostega časa, kot so družinski izleti, gledanje televizije ipd. (Rosser in Haris; Goldthorp v Černigoj Sadar 1991, 75) Le manjšina moških pa je dejansko prispevala k simetrični delitvi domačega dela, saj so prevzemali zgolj prijetnejša opravila vzgoje otrok, gospodinjska dela pa so prepuščali boljši polovici. (Oakley v Černigoj Sadar 1991, 75) Pridobitna dejavnost moškega je imela še vedno absolutno prednost, saj je le-tej podrejena skrb za otroka, čigar glavne vzgojiteljice so ženske. (Sieder 1998, 236)

V zadnjih nekaj desetletjih se je v državah Evropske unije število zaposlenih žensk in mater z majhnimi otroki povečalo. Pomembno je dejstvo, da imajo ženske slabše zaposlitvene možnosti kot moški, za kar je pogost razlog prav neenaka delitev domačega dela, ki ženskam skupaj z zaposlitvijo ustvarja dvojno, včasih celo trojno obremenitev. In še več, zaradi takšne tradicionalne delitve domačega dela so na trgu delovne sile na koncu prikrajšane tudi ženske, ki z neformalnim delom sploh niso obremenjene, saj delodajalci smatrajo, da ženska takšne obremenitve ima ali pa jih bo imela v prihodnosti. (Černigoj Sadar 2000, 35–36) »Obveznosti neplačanega dela omejujejo žensko ponudbo delovne sile, zmanjšujejo njene življenjske zaslužke in možnosti poklicnega napredovanja v primerjavi z moškimi.« (Černigoj Sadar 2000, 36)

Glede na navedena dejstva bi bilo pričakovati, da bodo vzorci delitve vlog med spoloma, ki jih je vpeljala industrializacija, povsem izginili. (Hrženjak 2007, 30) Vendar družbene vloge moških in žensk se spreminjajo zelo neuravnovešeno, saj se ženske hitreje vključujejo v javno sfero kot moški v zasebno. (Hrženjak 2007, 31)

Naj zaključim poglavje z zanimivim razmišljanjem Marije Cigale (1992, 38–39), ki trdi, da je podoba moškega kot hranilca družine in ženske kot čuvarke ognjišča popolnoma napačna. Prvič, človeštvo dejansko nikoli ni bilo organizirano na način, da bi bil moški edini hranilec družine, saj sta si to dejavnost vedno delila oba spola. Tudi v pradednih časih, iz katerih naj bi izvirala delitev na moške, ki kot lovci prinašajo hrano, in ženske, ki kot domača bitja čuvajo otroke, se niso preživljali zgolj z ulovljenim plenom, temveč so vsaj tolikšen delež predstavljali sadeži in druga sredstva, ki so jih nabrale ženske. Kot sem navedla že pri analizi kmečkih družin, je bilo obdelovanje zemlje in delo z živino razdeljeno med oba spola. Prav tako so v obdobjih pomanjkanja moške delovne sile, na primer v času vojn, ženske vedno opravljale moško delo in se zaposlovale. Drugič, podoba o »naravni« ženski vlogi je napačna, saj skrb za otroke in vzgojo ni bila vedno le materina, ampak je bila razdeljena. Pri revnejših nižjih slojih so precejšen delež skrbi za mlajše otroke prevzemali starejši otroci ali starejši člani družine. Matere so od nekdaj imele pomembno vlogo v pridobivanju oz. proizvodnji dobrin za preživetje družine, od česar jih je le za kratek čas izključevala nosečnost in dojenje. Ženske iz višjih slojev so gospodinjstva dela in skrb za otroke prepuščala služabnikom. Na tem mestu lahko zaključim z mislijo avtorice, da mit o »naravni ženski«, ki je samo mati in gospodinja, nikakor ni zgodovinsko dejstvo, temveč zgolj ideološki konstrukt. Kot sem ugotavljala že pri analizi predindustrijskih družb, bi lahko enako trdili za mit o moškem kot hranitelju družine.

3 Zgodovinski pregled delitve domačega dela v Sloveniji

Tradicionalna delitev na moškega kot hranitelja družine in žensko kot skrbnico doma v Sloveniji nikdar ni bila tako izrazita kot drugod v zahodnih državah. (Humer 2008, 82) Zaposlenost žensk je bila v primerjavi z zahodom pri nas vedno visoka. (Rener, Sedmak in Švab 2006, 45) Delež žensk na trgu dela narašča že od začetka 20. stoletja. Jogan (v Švab 2006, 72) navaja, da je bilo leta 1910 v industriji in obrti zaposlenih 27 % žensk. V času med svetovnima vojnoma se je pričel proces feminizacije poklicev, ki se je po drugi svetovni vojni okreplil. (Švab 2006, 72)

Medtem ko se je proces vključevanja žensk v sfero dela v zahodnih družbah pričel v 60. letih dvajsetega stoletja, se je v Sloveniji pričel že po koncu druge svetovne vojne. (Humer 2008, 73) Takrat je k hitremu porastu zaposlenosti žensk prispevala potreba po delovni sili oz. ekonomska nujnost in ideologija bivše socialistične države, ki je promovirala zaposlenost žensk. (Švab 2006, 72; Černigoj Sadar 2000, 48)

V obdobju socializma je k množičnemu zaposlovanju žensk prispevala tudi promocija enakosti spolov (Švab 2006, 72) in ugoden sistem javnega dnevnega otroškega varstva ter porodniškega in starševskega dopusta. (Švab 2006, 72; Rener, Sedmak in Švab 2006, 45) Za socialistične sisteme je torej veljalo, da so vzpostavili nekatere institucionalne podlage za odpravljanje diskriminacije žensk, tako na formalno pravni ravni kot tudi na ravni enakih možnosti, zlasti v javnem prostoru. V tem smislu so bili socialistični sistemi »protinaravni«. Tako je približevanje bivših socialističnih družb modernim razvitim družbam pomenilo tudi odpravo »protinaravnega« stanja žensk. Enakost med spoloma, stigmatizirana kot zahteva socialističnega sistema, je bila s prihodom modernizacije oz. tranzicije opuščena, saj je veljala kot nasprotujoča naravnemu in tradicionalnemu redu. V vseh tranzicijskih družbah sta ob začetku procesa tranzicije vladali gesli »nazaj k družini« in »proč od umazanega javnega življenja«. (Jogan 2000, 12) Ponovno so želeli uresničiti *pravo* vlogo žensk, s čimer je mišljena mati in gospodinja in ideologijo moškega kot edinega družinskega skrbnika. Uvajanje teh sprememb je potekalo množično in je bilo posebej očitno v državah, ki so za dosego cilja uporabljale t. i. šok terapijo. Le-ta je vključevala množično povečevanje brezposelnosti žensk, drastičen upad ženskih plač v primerjavi z moškimi in rušenje institucionalno vzpostavljenega sistema zagotavljanja socialne varnosti, ki je bil ženskam v veliko podporo. (Jogan 2000, 12–13) V Sloveniji v času tranzicije ni bilo prisotnega trenda umikanja žensk s trga dela, da bi poskrbele za družino. Po popisu iz leta 1991 je bilo v Sloveniji delovno aktivnih 47,24 % žensk, po zadnjem popisu leta 2005 pa 44,9 %. Razlika med deležema je najverjetneje povezana z brezposelnostjo, ki je prizadela ženske in ne z omenjenim trendom. (Rener, Sedmak in Švab 2006, 45)

»Splošna težnja po redomestifikaciji žensk v postsocialističnih družbah se je v Sloveniji pokazala tako na duhovni kot na čisto predmetni ravni.« (Jogan 2000, 15) Na duhovni ravni se je najbolj očitno kazala v povezavi s težnjami po rekatolizaciji, pri čemer so bile najpogostejše zahteve po moralni prenovi družbe. Vračanje prave morale je bilo neposredno povezano z vrnitvijo pravega dostojanstva ženskam, in sicer z odpravo socialistične prakse, ki je z zaposlovanjem žensk naredila družino za največjega sodobnega mučenca. (Jogan 2000, 15)

Kljub temu da v Sloveniji tranzicija ni potekala v skladu z omenjeno šok terapijo (Javornik v Jogan 2000, 17), bi lahko govorili o tranzicijskem šoku, ki je z oslabljenjem sistema socialne varnosti oškodoval večino prebivalstva. Povečanje socialne negotovosti in neenakosti ter težnje po redomestifikaciji žensk so v Sloveniji pripomogle k posrednemu ali neposrednemu

povečanju materialne in moralne preobremenjenosti večine žensk na javnem in zasebnem področju. (Jogan 2000, 22)

Maca Jogan (1995, 49) ugotavlja, da je kljub nekaterim vidnim spremembam v 90. letih v Sloveniji še vedno močno navzoča moškosrediščna kultura. Androarhalni vzorci delitve dela po spolu se v tem času pri nas prenašajo predvsem z vzgojo in izobraževanjem ter z množičnim sporazumevanjem. (Jogan 1995, 52) Androcentrizen je potisnjen na manj vidna področja, kar ne pomeni, da ga ni več. (Jogan 1995, 49) »Klasična androcentrična opredelitev vloge moškega je, da je skrbnik družine (in njen predstavnik v javnosti), s čimer je tudi določeno njegovo gospodovanje nad ženo (in otroki). Takšna določitev je brez dvoma bližje interesom moških, saj opravičuje in utrjuje tudi njihov odpor do vključevanja v gospodinjsko in domače delo.« (Jogan 1995, 55) Osrednja značilnost te vrste univerzalno navzočega seksizma je strogo hierarhično ločevanje dela na javno in zasebno območje po spolu. To pomeni, da so družbeno nujne, neprekinjene dejavnosti za zagotavljanje obstoja posameznika ter vrste določena kot ženska dela in so nižje vrednotena kot javna. Posledično so ženske reducirane na primarno vlogo matere in gospodinje, ki odgovarjajo za negovalne, skrbniške, gospodinjske in vzgojne dejavnosti. (Jogan 1995, 49) »/.../ ženski je določena vloga podrejenega (u)domače(ne)ga bitja.« (Jogan 1995, 49) Kljub očitnem pojavljanju žensk na različnih področjih javnega delovanja, s čimer mislimo predvsem izobraževanje in ekonomsko sfero, ostaja delitev odgovornosti in vsakdanjih obveznosti med spoloma v zasebni sferi pretežno asimetrična. (Jogan 1995, 49–50) Vendarle pa se v 90. letih v Sloveniji postopno uveljavljala androgina kultura, v kateri se vzorci vsakodnevnega delovanja ne razvrščajo hierarhično po spolu, v kateri ni samoumevnega kopičenja ugodnosti na moški strani in v kateri se obema spoloma omogoča mnogostransko zasebno in javno delovanje. Takšno usmeritev bolj sprejemajo ženske, saj se posledično zmanjšujejo bremena le teh v zvezi z družino, ki so še vedno razporejena neenako. (Jogan 1995, 60)

Leta 1999 je bila med delovno aktivnim prebivalstvom skoraj polovica žensk. Z različnimi ukrepi socialne politike je država omogočila t. i. socializacijo nekaterih družinskih funkcij. (Černigoj Sadar 2000, 48) Sem bi lahko šteli organiziran in sofinanciran prenos nekaterih funkcij iz domače sfere v javno sfero, to so na primer številni vrtci in organizirana javna prehrana. (Černigoj Sadar 2000, 36) Družina, ki jo sestavljata zaposlena partnerja, je postala norma. Medtem ko so bila normativna prizadevanja usmerjena predvsem v smeri izobraževanja in zaposlovanja žensk, so bile teme odnosov med spoloma, spremembe delitve družinskega dela in spremembe položaja moških izven dominantnih javnih razprav. In ker na

tem področju ni prišlo do potrebnega sodelovanja med vladnimi institucijami, delodajalci in sindikati in ker so prizadevanja za redistribucijo domačega dela ostajala v rokah posameznih skupin, kot so ženske v politiki in razne strokovnjakinje, je večji del populacije ohranil pretežno tradicionalne predstave o delitvi neformalnega dela med moškim in žensko. (Černigoj Sadar 2000, 48)

4 Sodobna vloga moških v zasebni sferi v Sloveniji – fenomen novega očetovstva

Fenomen novega očetovstva opisuje premik od patriarhalnega družinskega modela, znotraj katerega je moški predstavljen kot materialni preskrbovalec družine, k družinam, v katere so moški aktivneje vključeni. (Rener in Švab 2008, 7) Fenomen postavlja v ospredje podobo »novih očetov« kot skrbnih in aktivnih družinskih članov ter partnerjev, ki so enakovredno vključeni v domače in skrbstveno delo. (Humer 2008, 72) Pojem so v 20. letih prejšnjega stoletja prvič uporabile feministke s trditvijo, da je očetovstvo popolnoma združljivo z egalitarno družinsko ureditvijo. (Rener 2008, 24) Intenzivneje pa se je o fenomenu začelo razpravljati v 80. letih 20. stoletja. (Knijn v Rener in Švab 2008, 7)

»Novo' očetovstvo se kaže tako v spreminjanju ideologije očetovstva na družbeni, sistemski ravni kot tudi v spreminjanju identitet moških na individualni ravni.« (Humer 2008, 72) Na sistemski ravni mislimo predvsem na spremembe v družinskih politikah, kamor uvrščamo očetovski dopust in spodbijanje moških k delitvi starševskega dopusta s partnerko, na individualni ravni pa so mišljene spremembe na ravni simbolnega, prepričanj, vrednot in zelenega delovanja. (Humer 2008, 72–73) Pri nas je spodbujanje novega očetovstva postalo del družinske zakonodaje z uvedbo pravice do očetovskega dopusta leta 2003. (Humer 2008, 73)

Novo oz. aktivno očetovstvo se pogosto interpretira kot posledica širših družbenih sprememb, zlasti množičnega zaposlovanja žensk. Vendar pa so pričakovanja, da bodo spremembam na trgu dela sledile tudi spremembe v domači sferi in da bo prišlo do bolj egalitarne delitve dela doma, preveč optimistična oz. napačna. Razmerja med spoloma se namreč v zasebnosti spreminjajo počasneje kot v javni sferi. Temu trendu Hochschildova pravi *zavlačevana revolucija*. (Švab 2008, 41) Poleg tega Američanka ugotavlja, da medtem ko spolna asimetrija alokacije družinskega dela ostaja približno enaka, se način subjektivnega mišljenja in percepcij spreminja. Večina parov, vključenih v raziskave, izraža željo po enakomernejši

delitvi domačega dela in so tudi prepričani, da to počnejo. Spremembe na področju družinskega dela so torej počasne, subtilne in se bolj kot v dejanski realizaciji kažejo v spremembi identitet, subjektivnih percepcij in vrednot. (Hochschild v Švab 2006, 83)

Spremembe v delitvi dela znotraj zasebne sfere so torej prisotne, vendar moramo razlikovati med spremembami, ki se odvijajo na področju dela z otroki in področju gospodinjskih opravil, zato bodo v nadaljevanju ugotovitve podane ločeno. Pri tem bom v največji meri uporabila podatke, ki jih je leta 2008 z izvedbo intervjujev med 36. slovenskimi starši zbrala Živa Humer.

4.1 Skrbstveno delo z otroki

Avtorica je pri raziskovanju zbirala podatke o vsebini praks, v katere se vključujejo očetje, kako vidijo svojo vlogo v družini in v odnosu s partnerko in do otrok. Zanimala jo je vsakodnevna delitev skrbstvenega in domačega dela med parterjema. (Humer 2008, 75)

»Razmišljanje o očetovski vlogi v intervjujih ilustrira precej ustaljene družbene vzorce o ideoloških spolnih vlogah matere in očeta.« (Humer 2008, 76) Starševske vloge se najprej delijo po spolu, pri čemer moški sami sebe vidijo predvsem v podporni vlogi partnerki pri delu z otroki, kar pomeni, da je ženskam prepuščen primat zasebne sfere. (Humer 2008, 76)

Pri obeh spolih je pogosto prepričanje, da je ženska vloga pri novorojenčku pomembnejša. Moški, vključeni v intervjuje, sicer menijo, da se očetovstvo prične z rojstvom otroka, hkrati pa nekateri priznavajo, da v prvih nekaj mesecih zavzamejo bolj pasivno vlogo pri skrbi za otroka. Očetje med razlogi za pasivno vlogo navajajo spremembe, ki jih v rutino prinese otrok in strah pred nego novorojenčka zaradi morebitnih poškodb. Humerjeva meni, da je omenjeni 'strah' pravzaprav neke vrste izgovor, ki posledično prenese skrb za nego otroka na mater. Iz tega lahko razberemo percepcijo o materinstvu kot obvezni praksi, medtem ko očetovstvo omogoča izbiro. (Humer 2008, 76–77) Renerjeva (2008, 21) dodaja, da je prav v negovalnem delu bistvena razlika med spoloma, saj je le-to izmed vsega družinskega dela najbolj videno kot tipično žensko.

Prehod očetov iz pasivne v aktivno vlogo se zgodi takrat, ko moški prevzamejo del nege in skrbi za otroka. (Humer 2008, 77) Očetovo delo z otrokom se pojavi takrat, ko se obseg rutinizirane nege zmanjša, se pojavi več igre in ko se otrok prične bolj odzivati ter verbalno komunicirati. (Humer 2008, 76) Na vključevanje moških v skrbstvene aktivnosti zelo močno

vplivajo prav ženske. (Humer 2008; Zavrl 1999) Kadar so moški sami, poskrbijo za celotno nego in skrb za otroka, ko pa je prisotna partnerka, pogosto ona prevzame celotno delo ali pa sodelujeta oba. Vsekakor je moški delež pri skrbi za otroka pogosto razumljen kot pomoč partnerki, kar utrjuje/ohranja vlogo očeta kot sekundarne in vlogo matere kot primarne funkcije starševstva. (Humer 2008, 78) Moški torej svojo angežiranost smatrajo kot pomoč partnerki, s čimer jo razbremenijo od dela z otroki, ne z namenom, da bo čas namenila sebi, temveč da bo lahko postorila druga domača opravila. (Humer 2008, 80)

Na splošno se moški bolj vključujejo v prijetnejše aktivnosti z otroki (Zavrl 1999; Humer 2008; Švab 2008), kot so poučevanje, igranje, branje, gledanje televizije in skupno preživljanje prostega časa. Švabova (2001, 151) temu pravi, da ima tovrstna družinska aktivnost za moške avtoterapevtski značaj. Moški otroke včasih vključijo v svoje prostočasovne aktivnosti, ženske pa pogosto opravljajo gospodinjska opravila in skrb za otroke hkrati. (Rener in drugi v Humer 2008, 79) Moški skrb za otroke praviloma vršijo kot primarno skrb, kar pomeni da istočasno počno izključno eno. Ženske pa opravijo večino primarne skrbi za otroke ter tudi večino sekundarne skrbi, kar pomeni, da kombinirajo skrb za otroke z drugim delom znotraj doma. (Rener in drugi v Švab 2008, 45)

Moški se zavedajo, da ob njihovi odsotnosti partnerka prevzame skrb za otroke, zato poskušajo izgubljeni čas nadoknaditi ob popoldnevih in med vikendi. Hkrati izražajo tudi lastno željo po preživljanju časa z otrokom. (Humer 2008, 79) Novi očetje si želijo bolj skrbeti za svoje otroke in so z njimi močnejše povezani, kot so bili njihovi očetje. Pripravljene so povečati svojo participacijo pri skrbi zanje, posebej v primeru zaposlenosti partnerke (Švab 2008, 47) in doseči enako razdelitev skrbi za otroke s partnerko. (Zavrl 1999, 25) Kakorkoli, pogled moških na očetovstvo se je spremenil, saj si danes več moških kot kdajkoli prej želi biti 'dober oče'. Žal pa se standardi dobrega očetovstva še vedno povezujejo s pojmom hranitelj in dopolnilni starš. (Rener 2008, 32)

Največje razlike med partnerjema pri skrbi za otroka so pri starševskem dopustu in pri dopustu za bolnega otroka. Nekateri podatki (Analiza stanja v Humer 2008, 80) pričajo, da ženske zaradi nege bolnih družinskih članov izostanejo od dela tudi do šestkrat pogosteje kot njihovi partnerji. V intervjujih kot razlog navajajo dva razloga, in sicer ideološko prepričanje, da takrat otrok bolj potrebuje mater, in finančni vidik izgube dohodka, ki manj prizadene družinski proračun. (Humer 2008, 80)

In kot zadnje naj omenim čustveni vidik skrbstvenih aktivnosti z otroki. Le-ta namreč postaja vse bolj domena obeh staršev, saj današnji moški vseeno preživijo več časa s svojimi otroki, kot so njihovi očetje. (Humer 2008, 81) Vendar dejstvo je, da očetje, zaradi predstave o vzoru moči kot opore, na katero se otrok lahko zanese, le-tem težje pokažejo čustva. Medtem ko moč predpostavlja čustveno stabilnost in avtoriteto, so čustva kazalec nestabilnosti in šibkosti. (Seidler; Knijn v Humer 2008, 81) Temu logično sledi, da so v intervjujih očetje 'crkljanje' pogosto določali kot nalogo matere, naloga njih samih pa je ohranjanje meje med čustveno oporo in razvajanjem, ki predstavlja izkoriščanje pozornosti staršev. (Humer 2008, 81)

Na tem mestu lahko zaključimo, da se moški dandanes sicer veliko bolj kot kdajkoli prej vključujejo v skrb za otroke. Vendar njihova aktivnost na tem področju je povezana predvsem z opravljanjem prijetnejših opravil, kot so igra, preživljanje prostega časa in razne skupne aktivnosti zunaj doma. Manj prijetna opravila, kot je bolniški dopust za otrokovo bolezen, pa ostajajo naloga žensk. Do sprememb torej prihaja, vendar asimetrična delitev dela z otroki še zdaleč ni odpravljena. (Humer 2008, 82)

4.2 Domače delo

Področje delitve domačih opravil, posebej gospodinjskih del, je izredno odporno na spremembe. (Humer 2008, 82) V 90. letih 20. stoletja so v Sloveniji glede na količino porabljenega časa za domača opravila polno zaposleni moški za gospodinjenje namenili povprečno 7 ur na teden. (Analiza stanja v Humer 2008, 83) Dandanes pa ženske v povprečnem dnevu porabijo za pripravo hrane 1 uro in 25 minut (moški 17 minut), za pomivanje posode 28 minut (moški 4 minute), za čiščenje in ostala vzdrževalna dela 56 minut (moški 32 minut), za pranje 10 minut (moški 0), nakupovanje in storitve 21 minut (moški 16 minut), moški pa sicer prevladujejo v gradnji in popravilih. (Šadl 2009, 69) Podatki kažejo, da v zadnjih dvajsetih letih v Sloveniji ni prišlo do opaznejših sprememb v delitvi domačega dela med partnerjema.

Razlike med partnerjema v delitvi domačega dela so v količini in vsebini opravljenega dela. (Sedmak, Medarič; Hobson; Coltrane, Galt v Humer 2008, 83) Ženske namenijo več časa ponavljajočim se oz. monotonim gospodinjskim opravilom, kamor spadajo kuhanje, čiščenje kopalnice, pospravljanje, likanje ipd. Za ta opravila je značilno, da so časovno določena in nujna. Moški pa večinoma opravijo vzdrževalna dela, manjša popravila, delajo v vrtu ipd. Ta opravila niso strogo določena in kontinuirana. (Hochschild v Humer 2008, 84) Delitev domačega dela med partnerjema poteka glede na preference, čas, ki je potreben za določeno

opravilo ter večnost opravljanja nekega dela. Temu sledi, da se ustaljen vzorec delitve dela doma ohranja, pri čemer ženske skrbijo za otroke in gospodinjstvo, moški pa poskrbijo za materialno preskrbljenost družine, vzdrževalna dela, manjša popravila ter delo zunaj hiše. (Humer 2008, 84)

Prav tako kot skrb za otroke je tudi opravljanje domačega dela s strani moških videno kot pomoč in razbremenitev partnerke. Moški opravljajo domača dela tudi na zahtevo, prošnjo ali željo partnerke, kar še bolj določa njihovo vlogo pomočnika. (Humer 2008, 84)

Delitev dela je odvisna tudi od angežiranosti ženske ali moškega v sferi dela in od občutkov odgovornosti za delo. Ženske čutijo močno odgovornost do otrok in zato tudi poskrbijo zanje, medtem ko moški čutijo predvsem materialno oz. finančno odgovornost do družine. (Humer 2008, 85) Posledično se moški zanašajo na ženske, da bodo one poskrbele za otroke in domače delo, tudi če se bodo zato morale odreči lastni karieri ali prevzeti krajši delavnik. (Seidler v Humer 2008, 85)

Intervjuvanci/-ke so na vprašanje, kako pravzaprav pride do asimetrične delitve dela znotraj zasebne sfere, odgovorili z naslednjimi trditvami:

- Do obstoječe delitve je prišlo brez dogovora, spontano in samo od sebe.
- Partnerja sta se o delitvi dela dogovorila. Dogovor je temeljil na večnosti, času, ki je potreben za opravilo ter pogosto tudi vsečnost opravila.
- Delitev dela je stranski produkt vključenosti oz. izključenosti iz trga dela zaradi starševstva, predvsem ob rojstvu otroka in leto po njem. (Humer 2008, 85–86)

Delitev dela med partnerjema v zasebni sferi je lahko vzrok za konflikt. Ta lahko nastane zaradi načina opravljanja dela ali zaradi neizpolnjenih pričakovanj partnerja ali partnerke glede domačih opravil. Pogosto so prav partnerke lahko tiste, ki predstavljajo oviro za vključitev moškega v domače delo, saj vršijo prevelik nadzor nad opravljenim delom. Ženske v intervjujih zato pravijo, da raje ne komentirajo dela, ki ga je opravil partner z namenom, da ga ne bi odvrnile od vključenosti v delo. (Humer 2008, 88) Zavaljo moške vključenosti v delo doma in v izogib konfliktom se ženske pogosto sprijaznijo z načinom in tudi količino opravljenega dela njihovih partnerjev, v smislu 'bolje, da opravi vsaj nekaj, kot pa nič'. (Humer 2008, 89) Temu Hochschildova (v Humer 2008, 95) pravi ekonomija hvaležnosti, kjer ženske izražajo veliko zadovoljstvo in spoštovanje do partnerja že takrat, ko se le-ti minimalno angežirajo za delo v zasebni sferi.

Pomembno pa je izpostaviti izsledke nekaterih raziskav, ki pričajo, da postaja prispevek obeh partnerjev k domačemu delu bolj enak oz. da moški povprečno opravijo več dela kot prej, ampak ne zato, ker bi moški dejansko delali več, temveč predvsem zato, ker dandanes ženske delajo manj. (Craig v Švab 2008, 42) S polnim zaposlovanjem žensk je namreč prišlo do redistribucije družinskega dela, kar pomeni, da se je del le-tega prenesel na plačane gospodinjske pomočnice in na sorodnice (stari starši, babice) ter prijateljice. (Švab 2008, 42–43) Medtem ko se ženske formalnih plačanih storitev poslužujejo predvsem zaradi pomoči pri gospodinjskih opravilih, se neformalnih neplačanih prijateljskih ter sorodniških vezi poslužujejo predvsem z namenom varstva otrok (Švab 2008, 43). Ženske delajo manj tudi zato, ker se je znižal prag higienskega minimuma oz. standarda urejenosti in čistosti doma. (Fox; Saraceno v Švab 2001, 149) Tudi Hoyeva (v Šadl 2009, 68) trdi, da postajajo naši domovi danes bolj umazani, saj je visoka kultura čistoče, uveljavljena v 20. stoletju, zaradi večje udeležbe žensk na trgu dela in zaradi spoznanja le-teh, da jim gospodinjsko delo ne prinaša zadovoljstva in statusa, upadla.

Iz navedenega je razvidno, da moški v domačem okolju še vedno postorijo premalo. Ženske ob številnih obremenitvah potrebujejo pomoč, ki je od partnerja ne dobijo v zadostni meri, zato se zatekajo k plačanim storitvam ali neformalni pomoči ali pa delo ostane neopravljeno oziroma slabše opravljeno kot je bilo nekdanj. Lahko bi dejali, da so na nek način obupale in sprejele količino in vrsto pomoči svojega partnerja v takšnem obsegu, kot je. V kolikor pa so preobremenjene, poiščejo pomoč izven doma. Poslužujejo se torej ekonomije hvaležnosti in v izogib konfliktom, prerekanju in prosjačenju raje izberejo drugo, mirnejšo pot.

Na tem mestu naj zaključim s trditvijo, da ženske ostajajo skrbnice doma in otrok, moški pa se le občasno vključujejo v skrb za otroke in domače delo, v obeh primerih predvsem v vlogi pomočnika, kot se vidijo sami. (Humer 2008, 80) Kar se tiče domačih opravil, najpogosteje opravljajo tista dela, ki jih znajo in želijo opravljati ter kar jim naročijo partnerke. Pri skrbi za otroke pa prevzemajo predvsem prijetnejša, avtoterapevtska opravila, kot so igra, sprehodi, skupno preživljanje prostega časa in aktivnosti.

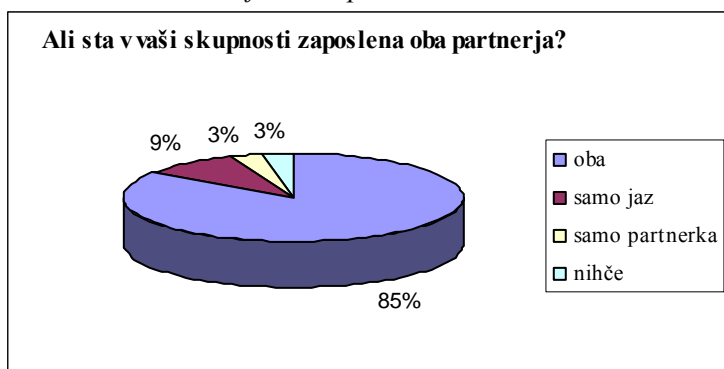
5 Empirični del

V raziskovalnem delu sem želela ugotoviti, kakšna so stališča moških do domačega dela in do skrbi za otroke ter koliko se dejansko vključujejo v obe vrsti dela. Z namenom pridobitve ustreznih podatkov, sem anketirala 32 moških, ki najmanj tri leta živijo v skupnosti z žensko

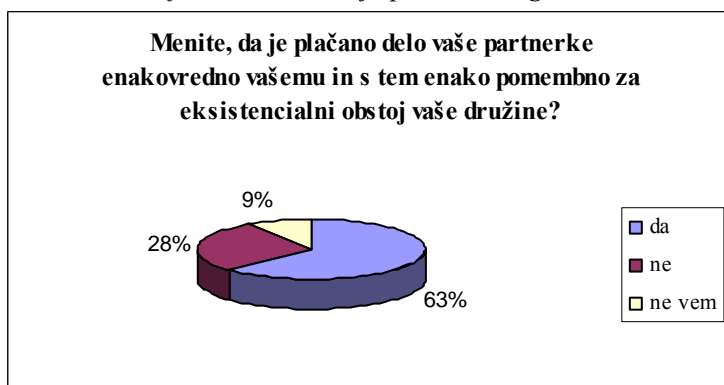
in vsaj enim otrokom. Obdobje treh let sem izbrala zato, ker smatram, da se v tem času skupnega življenja že izoblikuje delitev domačega dela in skrbi za otroke. Med anketiranci je bilo 29 moških poročenih, trije so živeli v izven zakonski skupnosti. Najmlajši respondent je imel 26 let, najstarejši 70 let, povprečna starost anketiranih pa je bila 45 let. V povprečju so bili srednje izobraženi. Glede na velikost vzorca, uporabljenega v anketi, pridobljenih podatkov ne moremo posploševati na celotno populacijo, zato se analiza, ki sledi, nanaša zgolj na ugotovitve, pridobljene na podlagi zajetega vzorca.

Graf 5.1: Zaposlitveni status

V večini primerov sta bila v skupnosti zaposlena oba partnerja. V treh primerih je bil zaposlen le moški, v enem le ženska in v enem primeru sta bila oba brezposelna.

Graf 5.2: Vrednotenje partnerkinega dela

Anketiranci v večini menijo, da je plačano delo njihove partnerke enakovredno lastnemu in s tem enako pomembno za eksistenco družine. 9 anketirancev se s trditvijo ni strinjalo, med njimi pa so nekateri sami dopisali, da zaslužijo neprimerno več od partnerice, zato je po njihovem mnenju primerjava teže njunih dohodkov nemogoča. Trije se glede vprašanja niso želeli opredeliti. Prevladujoče mnenje anketirancev presega tradicionalno prepričanje o moškem kot hranitelju in osrednjem materialnem skrbniku družine, saj plačano delo partnerke

enačijo s svojim. Enako ugotovitev lahko podam na podlagi odgovorov na naslednji dve vprašanji.

Graf 5.3: Preživljanje družine

81 % anketirancev je prepričanih, da preživljanje družine ni pretežno naloga moških. Le 6 respondentov je na vprašanje odgovorilo pritrdilno.

Graf 5.4: Zaposlenost žensk

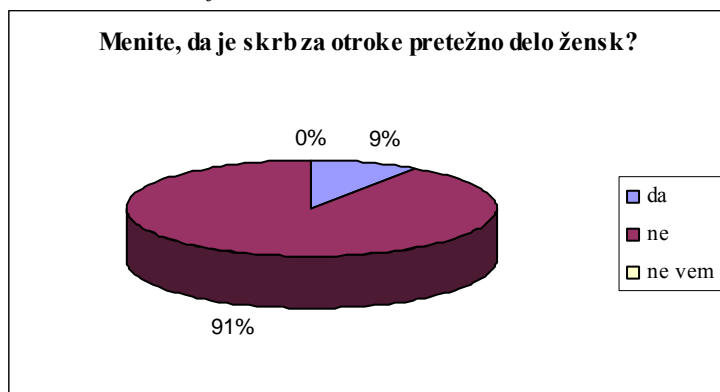
Skoraj vsi anketiranci so se strinjali, da bi morale danes tudi ženske delati in tako prispevati k družinskemu dohodku. En izmed anketiranih se s tem ni strinjal, en pa se ni želel opredeliti.

Graf 5.5: Stališče o gospodinjskih delih

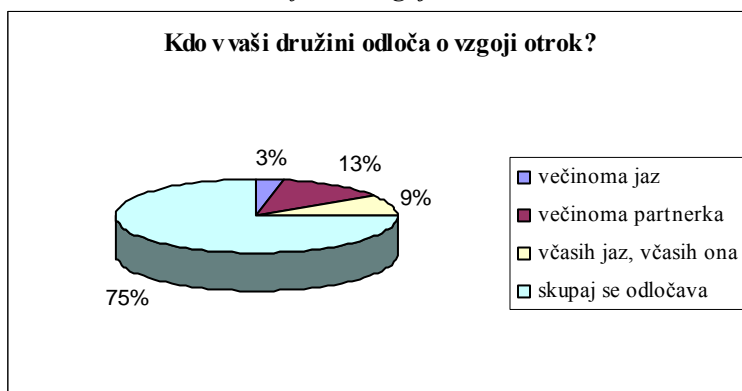
Večina moških se z vprašanjem »Menite, da je opravljanje gospodinjskih del pretežno ženska naloga?« ni strinjala. Tudi odgovori na to vprašanje presegajo staro tradicionalno prepričanje, da ženska sodi v sfero doma, kjer je edina zadolžena za opravljanje vseh del, ki sodijo v le-to. Med dela, ki sodijo v sfero doma, spada tudi skrb za otroke, ki pa jo anketiranci še manj kot gospodinjska opravila percepirajo kot pretežno žensko delo, kar lahko sklepamo glede na odgovore na naslednje vprašanje:

Graf 5.6: Stališče o skrbi za otroke

Kar 91 % anketirancev se ni strinjalo, da je skrb za otroke pretežno delo žensk. Le trije moški so odgovorili pritrdilno.

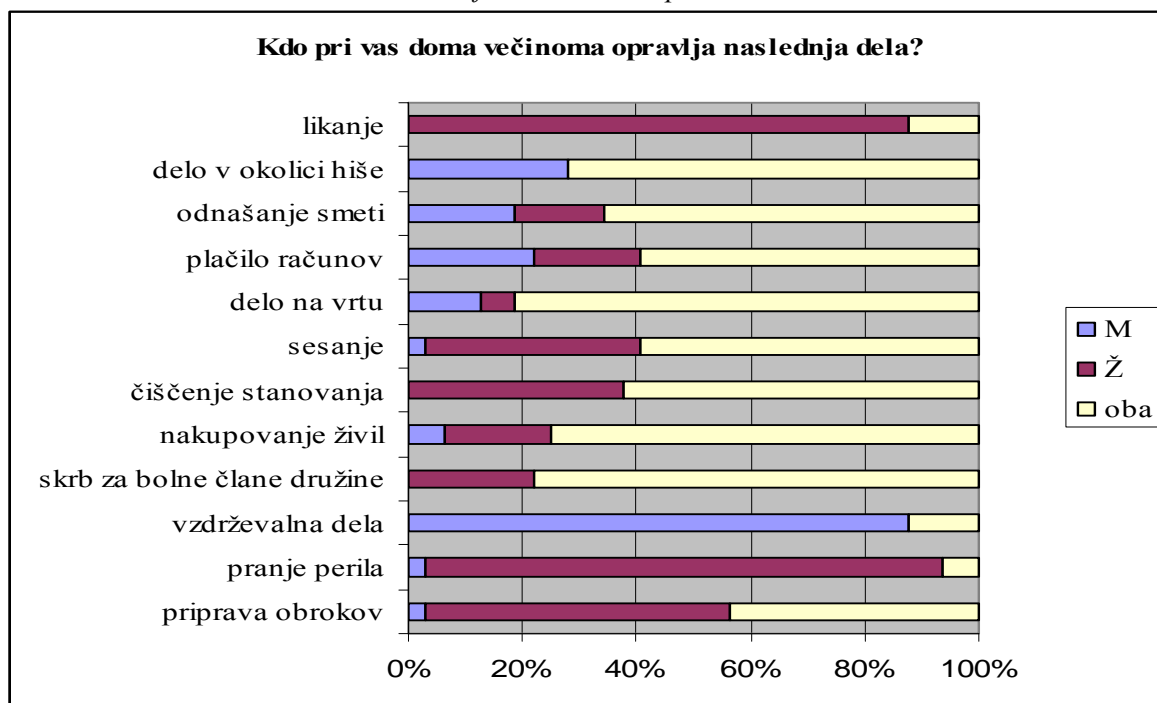
Graf 5.7: Vzgoja otrok

Ogovori na sedmo vprašanje so pokazali, da se v skupnostih, kjer živijo anketirani moški, o vzgoji otrok večinoma odločata oba partnerja skupaj, kar logično nadgrajuje mnenje, izraženo pri prejšnjem vprašanju, da skrb za otroke ni le naloga žensk. Kot sem navajala v prejšnjem poglavju, se stališča moških in dejanske spremembe v participaciji k domačemu delu najprej odražajo pri skrbi za otroke, kar kažejo tudi odgovori na zadnji dve vprašanji. Anketiranci se namreč ne strinjajo, da je skrb za otroke pretežno v rokah žensk in trdijo, da pri vzgoji otrok s

partnerico sodelujeta, saj se odločata skupaj, kar pa pomeni, da k vzgoji otrok prispevata oba egalitarno.

Graf 5.8: Domača opravila

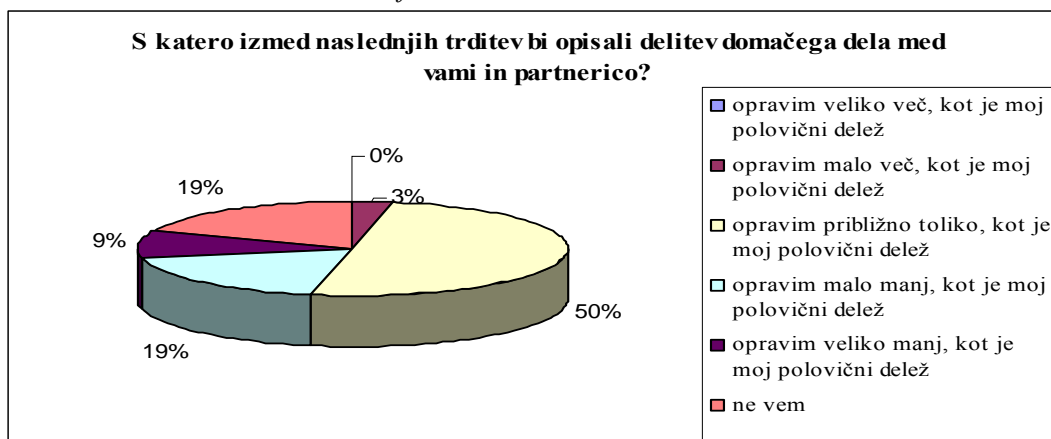

Pri 8. vprašanju je bil delež odgovorov »oba« pri večini navedenih domačih opravil več kot 50 %, s čimer so anketiranci želeli izraziti, da oba s partnerico večinoma opravljata določeno delo. Vendarle pa moramo upoštevati, da delitev dela med njima ni nujno enakomerna in da en izmed partnerjev lahko opravlja to delo pogosteje, zato ne moremo trditi, da je delitev dela med njima egalitarna. Že prvi pogled na graf nam na primer pokaže, da ob primerjavi deležev moških in žensk pri navedenih opravilih precej prevladujejo ženske. V veliki meri so ženske tiste, ki likajo in perejo perilo, tudi priprava obrokov, čiščenje stanovanja in sesanje so v njihovih rokah. Noben moški ni obkrožil, da večinoma on lika, skrbi za bolne člane družine in čisti stanovanje, temveč so odgovarjali, da to počne partnerica ali oba. Nasprotno pa so delo v okolici hiše in predvsem vzdrževalna dela označili kot zgolj moško področje oziroma da pri tem sodelujeta oba. Le pri odnašanju smeti in plačilu računov je videti, kot da ju oba partnerja vršita v pretežno enaki meri, saj je delež moških in žensk približno enak.

Če primerjamo opravila, pri katerih so večinoma prisotni moški ali ženske, ugotovimo, kar je poudarjala že Hochschildova (v Humer 2008), da so moški v večji meri prisotni pri opravilih, ki niso kontinuirana in strogo določena (vzdrževalna dela, delo v okolici hiše, delo na vrtu), ženske pa opravljajo ponavljajoče se, monotono in časovno določeno delo (likanje, priprava

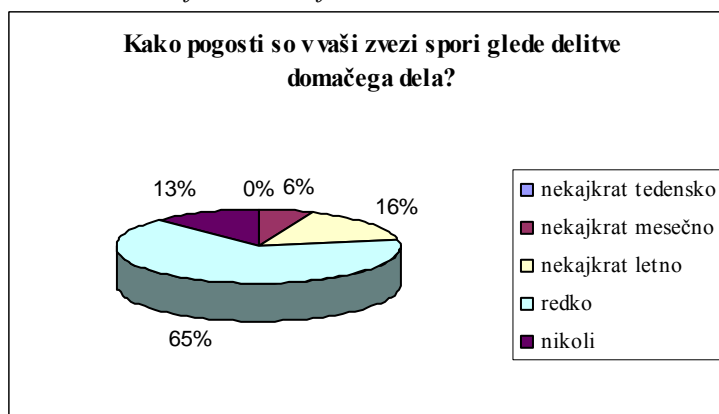
obrokov, pranje perila, čiščenje stanovanja), ki mora biti nujno opravljeno, da lahko družina nemoteno deluje.

Graf 5.9: Stališče o delitvi dela

Polovica anketirancev je prepričanih, da v skupnosti s partnerko opravijo približno toliko domačega dela, kot je njihov polovični delež. 6 moških je priznalo, da opravijo malo manj od njihovega polovičnega deleža dela, 3 da opravijo veliko manj, le eden pa je označil, da opravi malo več, kot je njegov polovični delež. Nihče ni obkrožil, da opravi veliko več dela kot partnerka. Po odgovorih sodeč je po mnenju anketirancev kar v polovici skupnostih, kjer živijo, delitev dela egalitarna. Odgovori se nagibajo le še v smeri, da storijo manj od polovice dela, medtem ko je delež tistih, ki postorijo več od partnerke, zanemarljiv. Polovica anketirancev torej meni, da je delitev dela enakomerna, saj opravijo polovico vsega domačega dela. Relativno velik delež anketiranih (19 %) se glede navedenega vprašanja ni želel opredeliti. Rezultati se ujemajo s tistimi iz prejšnjega vprašanja, kjer so moški v velikem odstotku obkroževali odgovor »oba«, ki predpostavlja, da večinoma oba opravljata navedena domača opravila.

Graf 5.10: Konflikti zaradi delitve dela

Spori glede delitve domačega dela so v raziskovanih skupnostih redki, manj kot enkrat na leto. 13 % anketirancev meni, da sporov praktično ni. Rezultati so me nekoliko presenetili, vendar sodeč po odgovorih anketirancev predvsem na 7., 8. in 9. vprašanje, ki izražajo relativno egalitarno delitev domačega in skrbstvenega dela v skupnostih, bi bil takšen rezultat pravzaprav pričakovan. Vendarle pa gre za nekoliko delikatno vprašanje in morda anketiranci le niso bili v celoti iskreni. Menim pa tudi, da si konflikte glede domačega dela bolj zapomnijo ženske, saj so one največkrat tiste, ki spor sprožijo.

Graf 5.11: Moški in gospodinjsko delo

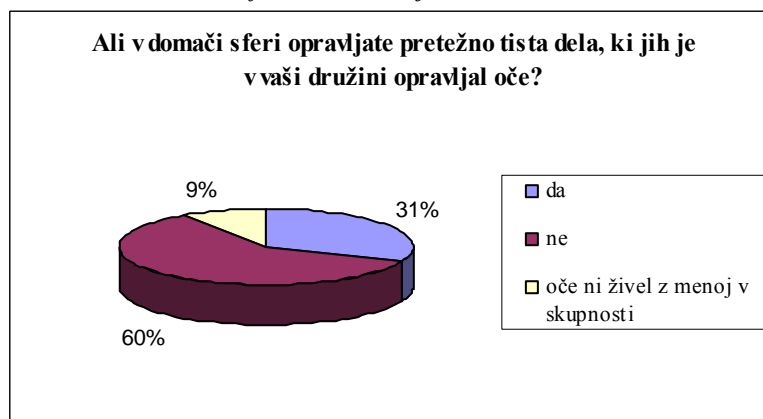
Zanimivi so odgovori na vprašanje »Menite, da bi morali moški na splošno opraviti več gospodinjskih opravil?«. Skoraj polovica anketiranih se z vprašanjem strinja, relativno velik delež anketirancev pa se glede vprašanja ni želel opredeliti. Anketiranci torej menijo, da moški postorijo premalo gospodinjskega dela in s tem priznavajo, da so ženske tiste, ki v večini primerov opravijo pretežen del domačih gospodinjskih opravil. Vendar glede na to, da so pri 5. vprašanju v veliki večini odgovorili, da gospodinjska opravila niso pretežno naloga žensk, bi bilo pričakovati, da bo tu odstotek tistih, ki se strinjajo, približno tolikšen, kot je bil pri 5. vprašanju za odgovor »ne«. Logično bi namreč bilo, da če gospodinjenje ni le naloga žensk, je torej tudi naloga moških, ki pa je očitno niso popolnoma pripravljene prevzeti. Lahko bi dejali, da se moški strinjajo, da niso ženske edine dolžne opravljati gospodinjsko delo in da je to delo očitno dolžan postoriti še kdo. Ko pa so direktno nagovorjeni, če bi morali biti oni tisti, ki opravijo več domačega dela, o tem niso več prepričani. Morda menijo, da bi namesto njih lahko to delo postoril nekdo drug, na primer nekdo iz sorodniške ali prijateljske mreže ali mreže plačane formalne pomoči. Tako menim, da se za visokim odstotkom odgovorov »ne vem« skriva nepripravljenost za večje udejstvovanje v gospodinjskih opravilih, vendar tega niso želeli priznati z odgovorom »ne«.

Graf 5.12: Moški in skrbstveno delo

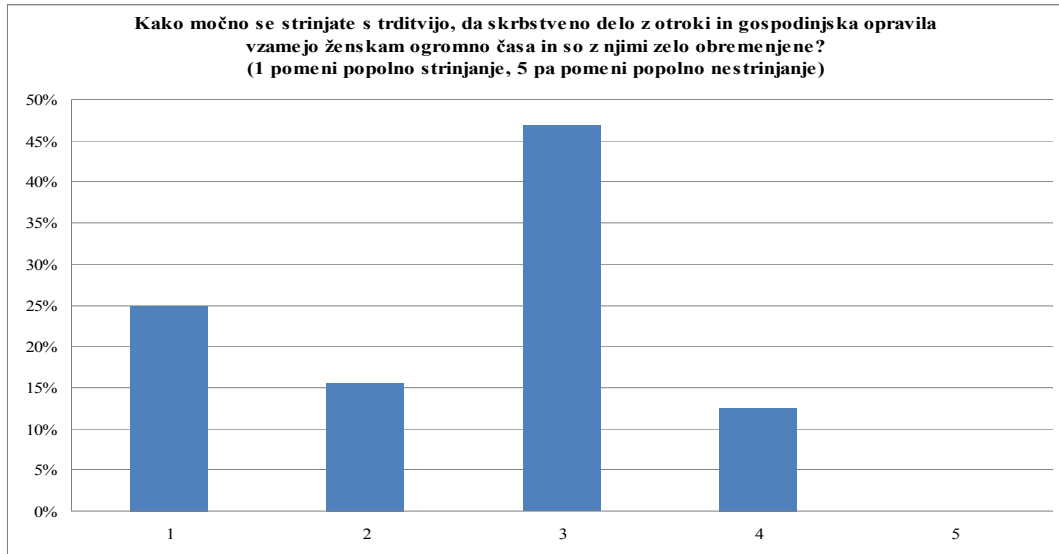
Podobno vprašanje se nanaša na skrb za otroke, kjer anketiranci še v večji meri kot pri prejšnjem vprašanju izražajo potrebo po močnejši udeležbi moških. Rezultati potrjujejo domneve, ki sem jih zapisala v prejšnjem poglavju, in zopet pričajo, da se spremembe v alokaciji domačega dela v največji meri kažejo pri delitvi skrbi za otroke. Spreminjajo se torej moške percepcije o tovrstnem delu, kar prikazujejo odgovori na to vprašanje, druge raziskave pa kažejo tudi na dejansko večjo vpletenost moških v delo z otroki, kar je prikazala tudi Humerjeva (2008).

Graf 5.13: Primerjava z očetom

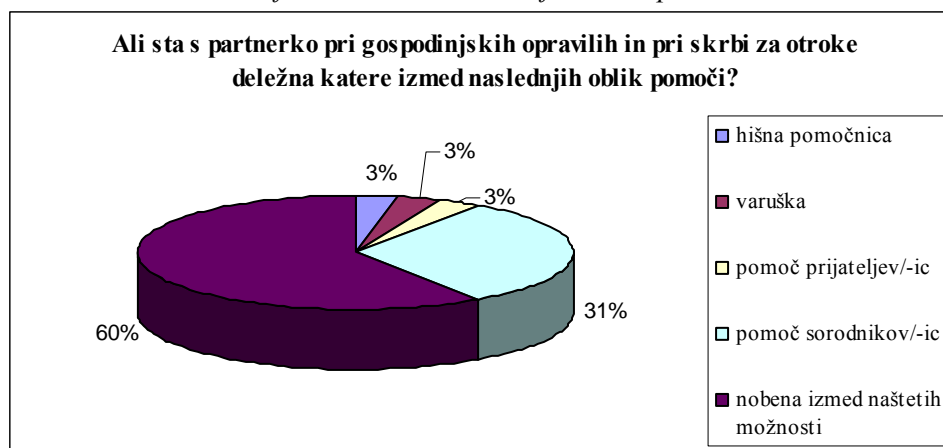
Graf prikazuje, da več kot polovica anketirancev v domači skupnosti v pretežni meri ne opravlja tistih del, ki jih je oče v njihovi družini. Pričakovala sem, da bo višji odstotek tistih, ki opravljajo tista dela, ki jih je opravljal oče. Vendar na podlagi ostalih odgovorov anketirancev, ki pričajo o precejšnji egalitarni delitvi dela, bi sklepala, da ti moški po njihovem mnenju opravijo doma več dela, kot so ga njihovi očetje in da zato niso želeli vprašanju pritrditi.

Graf 5.14: Obremenjenost žensk

Pri 14. vprašanju so morali anketiranci na lestvici od 1–5, pri čemer je 1 pomenila popolno strinjanje, 5 pa popolno nestrinjanje, označiti, kako močno se strinjajo z dano trditvijo. Skoraj polovica anketirancev je izbrala vmesno vrednost, kar pomeni, da se s trditvijo niti strinjajo niti ne strinjajo v celoti. Rezultati so me nekoliko presenetili, vsaj sodeč po odgovorih na 11. in 12. vprašanje, kjer so moški v večini zatrjevali, da bi morali partnerji v skupnostih postoriti več domačega in skrbstvenega dela na sploh, s čimer pravzaprav potrdijo, da so partnerice tiste, ki postorijo večino dela in so verjetno zato zelo obremenjene.

Graf 5.15: Formalna in neformalna pomoč

Pri zadnjem vprašanju me je zanimalo, ali sta anketiranec in partnerka v skupnosti deležna katere izmed navedenih oblik pomoči. Rezultati potrjujejo ugotovitve Švabove (2008), da najpogosteje prihaja do redistribucije domačega dela na sorodnike/-ce. Po en izmed anketirancev je odgovoril, da imata s partnerko pomoč varuške, hišne pomočnice ali prijatelja/-ce, več kot polovica anketiranih pa ni deležna nobene izmed naštetih oblik pomoči.

Rezultati ankete so potrdili trditev A. Hochschild (v Švab 2006), da se spreminjajo predvsem percepcije in prepričanja, v mojem primeru moških. Anketiranci menijo, da preživljanje družine ni naloga moškega in da je partnerkina zaposlitev enako pomembna za obstanek in preživetje družine. Prav tako menijo, da skrb za gospodinjstvo in otroke ni zgolj ženska naloga in da bi morali moški na obeh področjih poskrbeti za večjo udeležbo, vendar naj dodam, da o udeležbi pri gospodinjstvu niso tako trdno prepričani.

Kar se tiče dejanske prakse in udejstvovanja v domačem delu, pa so anketiranci v 50 % prepričani, da opravijo toliko domačega dela, kot jim ga po polovičnem deležu pripada. Nezanemarljiv delež jih sicer priznava, da postorijo malo oz. veliko manj od polovičnega deleža. Tudi odgovori na 8. vprašanje o opravljanju določenih del znotraj doma pričajo o relativno visoki udeležbi moških v delitvi dela, saj je zelo velik delež anketirancev obkrožal odgovor, da večinoma oba opravljata določena dela. Vendar vseeno je delež žensk, ki večinoma opravljajo določena opravila, precej nad deležem moških. Na tem mestu naj dodam, da se mi je ob visokem deležu odgovorov na 8. vprašanje, da večinoma oba opravljata številna dela, ter ob odgovorih na 9. vprašanje, ki pričajo, da moški opravijo toliko domačega dela kot jim ga po polovičnem deležu pripada, pojavila precejšnja mera skeptičnosti o resničnosti danih odgovorov. Prvič, kadarkoli je bila ob reševanju ankete prisotna partnerka in je spremljala odgovore moškega, je kaj hitro prišlo do nasprotovanj in ugovorov na obkrožen odgovor. Nasprotovale so v smislu »če enkrat na mesec posešaš, še ne pomeni, da to delo opravlja oba« in podobno. Drugič, vse ostale raziskave, vključno s podatki, ki sem jih omenila v prejšnjem poglavju, kažejo popolnoma drugačno sliko o delitvi domačega dela, ki naj bi bila vse prej kot egalitarna, kakor zatrjujejo moški, vključeni v mojo raziskavo. Tretjič, tudi iz lastnih izkušenj iz družinskega življenja in po večkratnem pričevanju prijateljev, znancev in sorodnikov o delitvi dela pri njih doma bi pričakovala drugačne odgovore. Razlog je morda ta, da moški, kljub zagotavljeni anonimnosti ankete, niso želeli priznati, da oni v manjšem delu opravijo večino opravil, navedenih pri 8. vprašanju in da so torej ženske tiste, ki večinoma opravljajo navedena dela. Morda pa moški svoj prispevek k domačemu delu cenijo previsoko in ob občasnem udejstvovanju mislijo, da so storili dovolj oziroma celo, da se prispevali enak delež kot ženska. Ali pa se preprosto ne zavedajo, koliko dela ženske ob tistem majhnem deležu, ki ga k domačemu delu prispevajo sami, znotraj doma dejansko opravijo. Dejstvo je, da je domače delo vsakodnevno prisotna, ponavljajoča se rutina in če ga ne opravljaš sam, se velikokrat ne zavedaš, da sploh obstaja in da ga nekdo preprosto mora

opraviti. Tako gre to delo 'mimo tebe', kot da ga ne bi bilo, zapomniš pa si ga takrat, ko si ga opravil sam.

6 Zaključek

Pregled skozi različna obdobja zgodovine je pokazal, da tradicionalna delitev na moškega-hranitelja in žensko-skrbnico doma in otrok ni popolnoma veljala v nobenem zgodovinskem obdobju. Težko bi trdili, da je bil le moški hranitelj, saj so ženske vedno prispevale k družinskemu dohodku. Četudi niso bile formalno zaposlene in je redni dohodek prispeval moški, so v času predindustrijskih družb sodelovale pri družinski produkciji, poleg tega pa so opravljale še vso domače in skrbstveno delo, kar je bila tudi njihova primarna skrb. S prihodom industrializacije je tradicionalna delitev dela po spolu stopila v ospredje in v tem času je tradicionalno pojmovanje vlog po spolu verjetno tudi doseglo največjo stopnjo realizacije. Ženske so dejansko v večji meri ostajale doma, prikovane na domača in skrbstvena opravila, medtem ko so moški prinašali reden dohodek. Vendarle pa Černigoj Sadarjeva (1991, 72) opozarja, da so realno le redke ženske imele možnost biti le doma, saj je bil možev dohodek prenizek, da bi preživel družino. Ženske so k družinskemu dohodku venomer prispevale tudi v obdobjih pomanjkanja moške delovne sile, kot je bilo množično zaposlovanje žensk v času dveh svetovnih vojn ter v času gospodarske krize. Kot vidimo, je bila ženska le malokdaj v zgodovini le gospodinja in skrbnica otrok, moški pa le hranitelj, saj so vedno prispevale k družinskemu dohodku, pa naj si bo to z zaposlitvijo, prispevkom k družinski produkciji ali pa z opravljanjem domačega dela in dela z otroki, ki je vseskozi bilo njihova domena, kljub temu, da to delo ni prinašalo denarja. Vseskozi tudi niso bile edine skrbnice otrok, saj kot trdi Cigaletova (1992, 38), so jim pri tem pomagali starejši otroci in starejši člani družine, vsekakor pa nikdar niso bile zgolj v vlogi skrbnic.

V Sloveniji tradicionalna delitev na moškega hranitelja in žensko skrbnico doma in otrok nikdar ni bila tako izrazita kot v zahodnih državah, saj je vseskozi veljala relativno visoka zaposlenost žensk, ki se je posebej povečala po koncu druge svetovne vojne, kar je skoraj dve desetletji prej kot drugod po Evropi. K povečanju zaposlenosti žensk je takrat prispevala ekonomska nujnost in socialistična ideologija, ki je promovirala enakost spolov in odpravljala diskriminacijo žensk, vstopanje žensk na trg dela pa je olajševala z ugodnim sistemom javnega otroškega varstva in starševskega ter porodniškega dopusta. Zaradi takšne ideologije je socialistični sistem veljal kot protinaraven, saj je ženske spravil v protinaravno stanje. Zato so se v vseh socialističnih državah s prihodom tranzicije vzpostavile težnje po ponovni

vzpostavitvi tradicionalnih vlog ženske kot skrbnice doma in družine ter moškega kot edinega hranitelja. Države so pri tem uporabljale celo šok terapijo, medtem ko v Sloveniji te težnje niso spremljali tako radikalni ukrepi, se je pa oslabil sistem socialne varnosti, ki je povečal socialno negotovost in neenakost, težnje po redomestifikaciji žensk pa so pripomogle k povečanju materialne in moralne preobremenjenosti večine žensk na javnem in zasebnem področju. Kakorkoli, čeprav se je v času socializma položaj žensk nekoliko izboljšal, je bila v 90. letih v Sloveniji še vedno močno navzoča moškosrediščna kultura, ki smatra žensko v primarni vlogi gospodinje in skrbnice otrok, moškega pa kot skrbnika družine. Kljub očitni udeležbi žensk na trgu dela in v izobraževanju se tradicionalno vrednotenje vlog po spolu ni veliko spremenilo. Država je sicer omogočila socializacijo nekaterih družinskih funkcij, kot je otroško varstvo, ki je bilo urejeno že v socializmu. Vendar pa so bile razprave o delitvi družinskega dela oziroma o prilagoditvi le-tega na razmere na trgu dela v ozadju. Posledično se je takrat pri velikem delu prebivalstva ohranjalo tradicionalno vrednotenje spolnih vlog znotraj zasebne sfere.

Analiza aktualnih slovenskih razmer glede delitve dela v zasebni sferi na podlagi izsledkov Humerjeve in lastne raziskave je pokazala, da so se percepcije moških o tradicionalnih vlogah obeh spolov spremenile. Moški sebe ne vidijo več kot osrednjega hranitelja družine, saj menijo, da bi morale biti danes tudi ženske zaposlene, hkrati pa težo njihovega plačanega dela enačijo s svojim. Prav tako menijo, da opravljanje gospodinjskih del in skrbi za otroke ni zgolj domena žensk in da bi morali moški na obeh področjih, posebej k delu z otroki, prispevati več. Na podlagi ugotovitev na raziskovalno vprašanje *Ali moški še vedno smatrajo gospodinjska opravila in skrb za otroke kot pretežno žensko delo?* odgovarjam nikalno. V veliko manjši meri kot percepcije in vrednotenje domačega dela pa se spreminja dejansko udejstvovanje moških na obeh področjih, saj sami sebe vidijo predvsem v pomočniški vlogi. Pri skrbi za otroke je sicer zaznati določene spremembe, saj se moški z otroki ukvarjajo več, kot so se nekdanj, vendar značilno je, da se poslužujejo prijetnejših opravil, kot sta igra in skupno preživljanje prostega časa, medtem ko na primer nega novorojenčka in bolniški dopust za bolezen otroka ostajata domena žensk. Tudi anketiranci so pokazali na egalitarno udeležbo partnerjev pri vzgoji otrok, o kateri odločata oba skupaj. Na področju domačega dela in gospodinjskih opravil pa, po raziskavah sodeč, moški ne porabijo veliko več časa kot so ga nekdanj. Moški večinoma opravljajo tista dela, ki jih znajo in želijo opravljati ter dela po naročilu partnerke. Njihova domena so manjša popravila in vzdrževalna dela, ki niso strogo določena in kontinuirana. Rezultati moje ankete so pokazali, da večina respondentov meni, da

veliko število opravil v večini opravljata oba, vendar si upam predvidevati, da je delitev teh opravil neenakomerna, saj lahko eden izmed partnerjev prispeva večji delež kot drugi. Glede na to, da so bili deleži, da ženske v večini opravijo določeno delo večji kot deleži moških, si upam posumiti, da so ženske tiste, ki ta dela opravijo v večji meri.

Glede na to, da po več desetletjih ženskega udejstvovanja na trgu delovne sile in v izobraževanju ni prišlo do opaznih sprememb v delitvi dela v zasebnosti, menim, da egalitarna delitev dela med partnerjema verjetno nikoli ne bo popolnoma uresničena. Moški bodo do neke mere še povečevali svojo udeležbo v domačem in predvsem v skrbstvenem delu, vendar do enakomerne porazdelitve družinskih obveznosti nikoli ne bo prišlo. Razlog za to so močno ukoreninjena prepričanja, da so pač določena opravila ženska domena in videnje moškega v pomočniški vlogi in ne v vlogi 'sodelavca' pri domačih opravilih. Bolje situirane ženske bodo še naprej pomoč iskale v formalnih mrežah, tiste manj premožne pa pri neformalnih prijateljskih in sorodniških mrežah ali pa bo delo ostajalo slabše opravljeno, kot bi ženske sicer želele. Menim tudi, da bo plačana pomoč, ki ima že tako nizko ceno, finančno vedno lažje dostopna tudi nižjim slojem. Da bi ta problem rešili, lahko do neke mere pomaga država tako, da s socialnimi in družini prijaznimi ukrepi pomaga ženskam, da bodo lažje kombinirale družinske in službene obveznosti, pa naj si bo to na ravni podjetij, socialno-varstvenih institucij, prosto časovnih dejavnosti ipd. Delček pa lahko prispevajo tudi ženske same tako, da svoje sinove že od malega vzgajajo v smeri čim večjega udejstvovanja pri hišnih opravilih, tudi pri tistih, ki tradicionalno še posebej močno veljajo za ženska. Tako bodo naredile medvedjo uslugo ženskam v prihodnjih rodovih.

7 Literatura

- Arendt, Hannah. 1996. *Vita activa*. Ljubljana: Krtina.
- Boh, Katja. 1986. Ženska in preobrazba družine v industrijskih družbah. V *Ženske in diskriminacija*, ur. Maca Jogan, 130–137. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Cigale, Marija. 1992. O ženskem delu. V *Ko odgrneš sedem tančic*, ur. Marija Cigale, Marta Turk, Živa Trbižan Vidmar in Neva Železnik, 37–46. Ljubljana: Društvo Iniciativa.
- Černigoj Sadar, Nevenka. 1991. *Moški in ženske v prostem času: socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2000. Spolne razlike v formalnem in neformalnem delu. *Družboslovne razprave* 16 (34–35): 31–52.
- Hrženjak, Majda. 2007. *Nevidno delo*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Humer, Živa. 2008. Očetovske prakse in usklajevanje s plačanim delom. V *Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Tanja Renner, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab, 71–96. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jogan, Maca. 1995. Androcentrična ali androgina kultura in (simetrična) družina. *Družine: različne-enakopravne*, ur. Tanja Renner, Vika Potočnik in Vera Kozmik, 49–63. Ljubljana: Vitrum.
- --- 2000. Postsocializem in androcentrizem. *Družboslovne razprave* 16 (34–35): 9–30.
- Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba/*cf.
- Renner, Tanja, Mateja Sedmak in Alenka Švab. 2006. Uvod v raziskovanje družin in družinskega življenja v Sloveniji. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Renner, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 27–62. Koper: Založba Annales.

- --- 2008. Spodleteli projekt? Novo očetovstvo v evropski politični in ekonomski zgodovini. V *Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab, 13–32. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- in Švab Alenka. 2008. Uvod. V *Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab, 7–12. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sieder, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Šadl, Zdenka. 2009. *Umazano delo med stigmo in ponosom: plačane gospodinjske delavke v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2006. Družinske spremembe. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 63–87. Koper: Založba Annales.
- --- 2008. Novo očetovstvo v kontekstu družinskih sprememb. V *Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab, 33–69. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vezovnik, Andreja. 2008. Diskurz o očetovstvu v slovenskem družinskem tisku 1949-2004. V *Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab, 123–165. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zavrl, Nataša. 1999. *Očetovanje in otroštvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

PRILOGA A: Vprašalnik

Sem študentka zadnjega letnika Fakultete za družbene vede. Z namenom raziskovanja delitve družinskega dela med partnerjema v zakonski ali izven zakonski zvezi vas prosim, da izpolnite sledečo anketo. Pri vsakem vprašanju je možen *en sam odgovor*, razen če je izrecno navedeno drugače. Zagotavljam vam, da so odgovori anonimni in bodo uporabljeni zgolj za namene diplomske naloge z naslovom Stališča moških o delitvi vlog v zasebni sferi.

- 1. Ali sta v vaši skupnosti zaposlena oba partnerja?**
  - a. oba
  - b. samo jaz
  - c. samo partnerka
  - d. nihče(če ste obkrožili odgovor b, c ali d, preskočite drugo vprašanje)
- 2. Menite, da je plačano delo vaše partnerke enakovredno vašemu in s tem enako pomembno za eksistencialni obstoj vaše družine?**
  - a. da
  - b. ne
  - c. ne vem
- 3. Menite, da je preživljanje družine pretežno naloga moških?**
  - a. da
  - b. ne
  - c. ne vem
- 4. Menite, da bi morale biti dandanes tudi ženske zaposlene in tako prispevati k družinskemu prihodku?**
  - a. da
  - b. ne
  - c. ne vem
- 5. Menite, da je opravljanje gospodinjskih del pretežno ženska naloga?**
  - a. da
  - b. ne
  - c. ne vem
- 6. Menite, da je skrb za otroke pretežno delo žensk?**
  - a. da
  - b. ne
  - c. ne vem
- 7. Kdo v vaši družini odloča o vzgoji otrok?**
  - a. večinoma jaz
  - b. večinoma partnerka
  - c. včasih jaz, včasih ona
  - d. skupaj se odločava

8. Kdo pri vas doma večinoma opravlja naslednja dela?

a. priprava obrokov	M	Ž	oba
b. pranje perila	M	Ž	oba
c. vzdrževalna dela	M	Ž	oba
d. skrb za bolne člane družine	M	Ž	oba
e. nakupovanje živil	M	Ž	oba
f. čiščenje stanovanja	M	Ž	oba
g. sesanje	M	Ž	oba
h. delo na vrtu	M	Ž	oba
h. plačilo računov	M	Ž	oba
i. odnašanje smeti	M	Ž	oba
j. delo v okolici hiše	M	Ž	oba
k. likanje	M	Ž	oba

9. S katero izmed naslednjih trditev bi opisali delitev domačega dela med vam in partnerico?

- opravim veliko več, kot je moj polovični delež
- opravim malo več, kot je moj polovični delež
- opravim približno toliko, kot je moj polovični delež
- opravim malo manj, kot je moj polovični delež
- opravim veliko manj, kot je moj polovični delež
- ne vem

10. Kako pogosti so v vaši zvezi spori glede delitve domačega dela?

- nekajkrat tedensko
- nekajkrat mesečno
- nekajkrat letno
- redko
- nikoli

11. Menite, da bi morali moški na splošno opraviti več gospodinjskih opravil?

- da
- ne
- ne vem

12. Menite, da bi morali moški na splošno opraviti več skrbstvenega dela z otroki?

- da
- ne
- ne vem

13. Ali v domači sferi opravljate pretežno tista dela, ki jih je v vaši družini opravljal vaš oče?

- da
- ne
- oče ni živel z menoj v skupnosti

14. Kako močno se strinjate s trditvijo, da skrbstveno delo z otroki in gospodinjska opravila vzamejo ženskam ogromno časa in so z njimi zelo obremenjene? (ocenite od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni popolno strinjanje, 5 pa pomeni popolno nestrinjanje)

1   2   3   4   5

15. Ali sta s partnerko pri gospodinjskih opravilih in pri skrbi za otroke deležna katere izmed naslednjih oblik pomoči: (možnih je več odgovorov)

- a. hišna pomočnica
- b. varuška
- c. pomoč prijateljev/-ic
- d. pomoč sorodnikov/-ic
- e. nobena izmed naštetih možnosti

16. Letnica rojstva _____

17. Status

- a. poročen
- b. živim v izven zakonski skupnosti

18. Izobrazbena raven

- a. osnovna izobrazba
- b. srednja izobrazba
- c. višja izobrazba
- d. visoka izobrazba
- e. poviškošolska izobrazba

Za sodelovanje se Vam najlepše zahvaljujem!